

FUNKCIONALNA DIMENZIJA MEKTEPSKE POUKE – ZNANJE I VRIJEDNOSTI

Amir MAHIĆ
Medžlis Islamske zajednice Kozarac
amir.mahic@gmail.com

SAŽETAK: U radu je prezentirana dvokomponentna uloga mektepske nastave, koju s jedne strane čini ponuđeno mektepsko gradivo kojim se polaznicima pruža mogućnost ovladavanja temeljnim znanjem koje predstavlja dovoljnu osnovu za život u islamu, te, s druge strane, utjecaj mekteba na odgoj i formiranje pozitivnih osobina kod mektepskih polaznika.

S ciljem predstavljanja prvospomenute uloge ukratko su analizirani osnovni sadržaji *Nastavnog plana i programa mektepske nastave*, dok je za detaljniji prikaz odgojne dimenzije izloženo niz teza protkanih uočenim iskustvom i stvarnim odrazom mekteba na kreiranje buduće ličnosti. U radu nisu analizirani mogući negativni efekti niti jedne od dvije uloge mekteba.

Ključne riječi: mekteb, muallim, odgoj, obrazovanje, gradivo, islam, džamija, identitet, učenje, musliman

Uvod

Polazeći od normativno-pravne uloge mektepske nastave, kojom se ona definira kao “temeljni oblik islamskog odgoja i obrazovanja u Islamskoj zajednici” (*Pravilnik o mektebu i mektepskoj pouci*, član 2), te ciljanog rezultata koji ima težnju da se mektepski “polaznici upoznaju i pouče osnovama islamskog vjerovanja i učenja, te osposobe za praktično življenje u islamu” (Ibid, član 5), dolazimo do očekivanih ishoda, koji su brojni, ali se mogu svesti na ispravnu spoznaju vjere i njenih načela uz vjerovanje i prakticiranje spoznatog. Samim time, mektepsko učenje i znanje, uz vrijednosti koje se u odgojnom i praktičnom pogledu usvajaju unutar ove institucije, imaju veoma

širok značaj i nenadmašnu ulogu, koje ćemo u ovom izlaganju pokušati barem djelimično predočiti. Da bismo ovaj zadatak učinili razumljivijim, a sadržaj preglednijim, podijelit ćemo ga na dva dijela:

Prvi, naslovljen “Mektepsko gradivo”, u kojem ćemo se dotaći važnosti tretiranih lekcija, i drugi, “Mektepski odgoj”, u kojem ćemo pokušati obrazložiti pozitivni utjecaj mekteba na životnu praksu njegovih polaznika i šire zajednice.

1. Mektepsko gradivo

Nastavnim planom i programom (NPP) mektepske nastave predviđeno je izučavanje pet nastavnih predmeta iz oblasti islamskih nauka i šestog

predmeta unutar kojeg postoji mogućnost podučavanja širokog spektra tema ili realizacije šarolikih van-nastavnih sadržaja.

Pet islamskih predmeta su kira'et, akaid, fikh, ahlak i historija islama. Kroz obradu predviđenih sadržaja iz navedenih predmeta mektepskim polaznicima se predočava temeljno znanje i učenje islama neophodno, ali u velikoj mjeri i dovoljno, za cjeloživotno prakticiranje vjere i njenih načela.

Shodno tome, mektepski polaznik će uslijed realizacije NPP-a biti u prilici:

- Spoznati temeljna načela islamskoga vjerovanja, tj. akaid-ska učenja ili oblast imanskih

šarta, te će po osnovu istih biti u stanju ispravno vjerovati.

- Usvojiti i u praktičnom smislu primijeniti znanje iz oblasti obredoslovlja, tj., ibadata ili fikha, te primjenom istih biti u mogućnosti praktistirati islamska načela ili islamske šarte i samim time izvršavati svoje praktične vjerničke obaveze.
- Podučiti se islamskim etičkim načelima (ahlak) i po osnovu njih biti u stanju lijepo se i moralno ponašati.
- Upoznati se s ličnostima Allahovih poslanika, a.s., životopisom Muhammeda, a.s., te osnovnim historijskim tokovima islamskog ummeta, tj. historijom islama, da bi po osnovu tih spoznaja imao širi i potpuniji pogled na civilizacijske tokove ljudskoga roda.
- Osposobiti se za čitanje kur'anskog pisma i arapskog jezika, te po osnovu istoga biti u stanju se duhovno obogaćivati, ali i intelektualno napredovati.
- Učiti o svojoj domovini, naciji i jeziku, duhovnoj tradiciji i baštini, vrijednostima svoje Islamske zajednice i njenih velikana, i na taj način biti u mogućnosti ispravnije razumijevati svijet oko sebe i na potpuniji i adekvatniji način se ophoditi prema izazovima vremena i prostora na koje kroz život bude nailazio.

Po osnovu prethodno istaknutog, uočljiva je široka lepeza lekcija koje jedan polaznik mektepske nastave ima priliku naučiti u toku svog mektepskog obrazovanja, te po osnovu istih biti u stanju ispravno vjerovati, svoje vjerničke obaveze adekvatno izvršavati, svoj moral oplemenjivati, duhovno se i intelektualno osnaživati, nacionalno se izgrađivati i osvješćivati.

2. Mektepski odgoj

Osim znanja koje jedan mektepski polaznik ima priliku usvojiti, pohađanjem mektepske nastave pruža

mu se prilika da naučeno proživljava i doživljava u stvarnome svijetu i posebnom ozračju, ali i da stječe navike i iskustva koja nerijetko ne može uopće imati na drugim mjestima. Tako se mektepski polaznik uslijed doticaja s mektebom navikava na:

- Mekteb, džamiju, harem i sve druge prostore i prostorije s kojima se od svoje najranije dobi identifikira i koje samim time postaju i “njegove odaje” i njegov “prirodni ambijent”. Navedeno iskustvo lišit će pojedinca fobije i traume koju nerijetko pojedinci imaju jer nisu u ranoj mladosti imali priliku prijatnim doživjeti navedene prostore, već su u kasnijoj dobi dolazili u dodir s njima uslijed okolnosti koje najčešće nisu prijatne. Najilustrativniji primjer je susret pojedinca s džamijom i haremom po prvi put uslijed smrti ili dženaze nekog bliskog člana porodice ili prijatelja.
- Muallima/imama kao osobu od koje uči, koju na poseban način poštuje i na koncu voli. Nerijetko polaznik prema svome muallimu ima doživotno poštovanje što se u konačnici odražava na njihovu komunikaciju i suradnju. Takav odnos može prouzrokovati osjećaj povjerenja iz kojeg mogu da se crpe korisni savjeti i napuci za život, naročito u turbulentnim životnim okolnostima.
- Džemat i zajednicu muslimana, što u konačnici pojačava njegovu prisnost i povezanost s ostalim muslimanima. U samom početku polaznik stvara prijateljstva i poveznice sa svojim vršnjacima, dok u kasnijoj dobi dolazi u sve češći susret i sa starijim članovima zajednice. Navedeno prouzrokuje njegovu identifikaciju s društvenom zajednicom koja sačinjava vjerničku populaciju njegovog mjesta življenja.
- Islamske obrede u kojima se navikava da aktivno učestvuje.

Najznačajniji primjer, a ujedno i obred na koji se kroz mekteb navikava, jeste vezan za obavljanje namaza. U početku će to najvjerojatnije biti u kontrolisanom mektepskom ambijentu, da bi se u konačnici na praktistiranje istog navikavao i u realnom džematu. Kroz mektepski oblik vježbe prihvatit će tehniku namaza i spoznati njegove forme, dok će unutar džemata imati priliku i u praktičnom smislu steći naviku za njegovo obavljanje. Ovako će na potpuno blag način namaz u džamiji za njega postati nešto sasvim “prirodno”, a ne “strano” i “teško”.

- Aktivnu primjenu naučenog gradiva. Značajan je broj činjenica kojima će se mektepski polaznik podučiti da ih kroz život treba primjenjivati, a da često isto neće biti u prilici praktistirati osim kroz druženje s mektebom. Za primjer bi se moglo uzeti nazivanje selama koje je opći obrazac pozdrava, pa i među vršnjacima u tom ambijentu, dok na drugim mjestima neće u tolikoj mjeri biti primjenjivan. Također, za djevojčice će to posebno biti uočljivo kod nošenja mahrame. Vremenom će za one koji su pohađali mekteb ove navike biti lakše “iznijeti” i u izvanmektepski život.
- Obrasce ponašanja koji se u mektepskom ambijentu najčešće razvijaju u pozitivnom pravcu i ozračju. Polaznici mekteba će prilikom boravka u mektebu ili u ozračju nekih mektepskih aktivnosti biti u prilici sporedno usvajati poimanja lijepog ili neprikladnog ponašanja. Tako će se vremenom pojaviti pokoja neprikladna riječ na koju će se ukazati da ju ne treba koristiti ili ponašanje koje nije u skladu s učenjem islama. Za primjer ponašanja možemo ovdje navesti pojavu kucanja u drvo s

- ciljem otklanjanja mogućnosti da se nešto ružno desi, što je raširena praksa, a ujedno suprotna učenju islama, ili će se kroz razgovor o određenim temama doći do neislamskog mišljenja da je neki dan nesretan.
- Druženja i zabavu u skladu s “halal standardima”. Često će se mektepski polaznici uslijed organiziranja vannastavnih aktivnosti istinski zabaviti i lijepo družiti, a sve će to druženje biti nadvijeno poštivanjem vjerskih načela, što će u konačnici biti odličan podsjetnik da je sasvim moguće lijepo se zabaviti i bez korištenja nedozvoljenih sadržaja.
 - Putovanja i posjete udaljenih destinacija uz praktičnu primjenu naučenih ili nenaučenih lekcija. Onoga trenutka kada, naprimjer, mektepski polaznici budu u prilici učestvovati u mektepskoj ekskurziji ili izletu uvidjet će u praktičnom smislu da je i na putu, izvan džamije ili kuće, potrebno svoj život organizirati spram obaveze obavljanja namaza, te će se podsjetiti ili naučiti specifičnim olakšicama i njihovoj primjeni uslijed ovakvih okolnosti.
 - Javne nastupe u različitim prilikama. Nerijetko će djeca prvu ili čak jedinstvenu priliku da na neki način javno nastupe imati unutar mekteba. Tada veoma lahko može doći do otkrivanja određenih talenata, ali i razvijanja sluha za neke općepotrebne navike za jednog muslimana. Tako će mektepski ambijent biti odlična podloga za razvijanje sluha za učenje ezana, ilahija ili salavata, mujezinluk i slično.
 - Učenje napamet. Specifičnost podučavanja mektepskom

gradivu može da bude idealna podloga za razvijanje potencijala pamćenja napamet određenih sadržaja i za opće obrazovanje, kao što je učenje pjesmica, recitacija ili općenito školskog gradiva, ali ujedno može poslužiti i identifikiranju posebnih potencijala i nadarenosti, kao što su memorisanje Kur’ana ili učenje stranih jezika.

- Diskusije i dijalog o vjerskim i drugim temama iz ugla vjernika. Bez obzira na istovjetnu mogućnost percepcije određenih pojava kao lijepih ili ružnih i iz ugla vjere i nekih nevjerskih pogleda unutar mekteba se pruža jedinstvena mogućnost da se pojave posmatraju i diskutuju iz ugla vjernika. Na prvi pogled ovo može izgledati beznačajno, ali ukoliko uzmemo u obzir cjeloživotni svjetonazor čiji se temelji kreiraju u mladalačkoj dobi i kao takvi trajno usmjeravaju kreiranje ličnosti svakog pojedinca, tada dolazimo do činjenice da je mladom biću potrebno da kao vjernik može otpočeti s izgradnjom svoje percepcije svega što ga se tiče. Ovome za primjer možemo navesti mnoštvo tema, ali sad nam može biti dovoljno pitanje odnosa prema roditelju o kojem će, naprimjer, mlado biće iz školskog ili pozitivnog društvenog okruženja dobiti informacije da ga treba poštovati, ali će iz vjerničkog ugla poprimati daleko širi i općenitiji pogled ka potrebi cjeloživotnog poštovanja roditelja do krajnje mjere, pa i poslije njihovog preseljenja s ovoga svijeta nastavku dobroćinstva spram istoga, a za što

mu se iz ugla vjere garantuju posebne privilegije i uspjesi.

- Uzajamnu empatiju starijih i mlađih. Polaznike mektepske nastave veoma često emocionalno doživljavaju stariji ljudi i žene, te im s ciljem posebnog poštovanja njihova truda daruju različite vrste poklona što u konačnici stvara jedan veoma prijazan odnos mlađih i starijih generacija u međusobnom poštivanju i saosjećanjima.

Bitne napomene

U isticanju svih prethodno iznesenih prednosti i vrijednosti koje jedan mektepski polaznik može usvojiti uslijed svoga pohađanja mektepske nastave, napominjemo da se ni u najmanjem obimu nismo kritički osvrtnali niti na jedan mogući segment negativnog utjecaja ili pogrešno postavljenih osnova. To smo učinili s ciljem apostrofiranja i značajnijeg ukazivanja na prednosti i vrijednosti, a ne zbog toga što takvi efekti ne mogu biti primijećeni ili nisu prisutni kao stvarna refleksija mektepske nastave. Ovdje su, dakle, izloženi željeni efekti i ciljevi, koji kao takvi predstavljaju ideal kojem želimo težiti.

Zaključak

Na osnovu prethodno iznesenih opservacija možemo zaključiti da se putem mektepske nastave polaznicima pruža mogućnost da na poseban i nezamjenjiv način dođu do znanja o osnovama svoje vjere te da naučeno gradivo lakše pretoče u živo iskusstvo i utkaju u svoj identitet, što se čini dovoljnim razlogom za naše još značajnije i energičnije poduzimanje svih mogućih aktivnosti s ciljem dovođenja svih potencijalnih polaznika u naše mektepske učionice.

Literatura

Begović, Ibrahim (2009). “Svijest o mektebu”, u: *Takvim za 2010*. Sarajevo: El-Kalem.
Fazlović, Vahid (2016). “Mekteb – misija

i profesija”, *Novi Muallim*, 66, 3-8.
Halilović, Nezir (2007). *Utjecaj mekteba na odgojnost djece*. Zenica: MIZ Zenica.

Nastavni plan i program mektepske pouke, usvojen na sjednici Rijasetu održanoj u Sarajevu 12. muharrema 1439. god. po H./2. oktobra 2017. god.

الموجز

وظيفة التعليم الديني في الكتابات المعرفية والقيم

عامر ماهيتش

يستعرض هذا المقال دور التعليم الديني في الكتابات، بشقيه، تمكين التلاميذ من اكتساب المعرفة التي تمثل أساسا كافيا للعيش في الإسلام، من ناحية، وتأثير الكتاب في تنشئة وتكوين السمات الإيجابية لدى التلاميذ، من ناحية أخرى. وبهدف عرض الشق الأول، تم تحليل المكونات الأساسية لمنهج الكتاب بشكل موجز، بينما استعرض الجانب التربوي عددا من الأطروحات المتشابكة مع التجربة والانعكاس الحقيقي للكتاب على الواقع في صياغة شخصية المستقبل. ولا يشمل هذا البحث تحليلا للآثار السلبية المحتملة لأي من الشقين في دور الكتاب. الكلمات الرئيسية: الكتاب، المعلم، التربية، التعليم، المقررات، الإسلام، المسجد، الهوية، التعلم، المسلم.

Summary

FUNCTIONAL DIMENSION OF MAKTAB CLASS – KNOWLEDGE AND VALUES

Amir Mahić

The article presents a dual aspect of the role of maktab class, comprised of the learning content that provides students with basic knowledge sufficient for living their lives in Islamic fate, and the other is the upbringing that helps to form positive character traits in maktab students. To present the former aspect, the article offers a brief analysis of the content of the Teaching Plan and Programme for the maktab class, whereas the upbringing aspect is analyzed within several theses based on the perceived experience of the actual impact of maktab class in forming students' character. However, the potential negative impact of any of the two aspects of the maktab class is not analysed here.

Keywords: maktab, muallim, upbringing, education, learning content, Islam, mosque, identity, learning, Muslim